

Po lekturze książki ks. prof. Janusza Mastalskiego można wysnuć kilka twórczych wniosków. Warto zwrócić uwagę na wniosek podstawowy, który może brzmieć tak: Człowiek okaże się rozumny i mądry (*sapiens*), jeśli przekształci w siebie człowieka egoistę (*homo consumens*) w człowieka altruistę (*homo serviens*), zdolnego, by poświęcić swe wartości, a nawet życie, dla dobra innych. Postulat ten jest dlatego tak ważny, gdyż dziś pojawiają się poważne ostrzeżenia, iż „na całym świecie Cywilizacja pod wieloma względami ustępuje przed barbarzyństwem, że zachodzi zjawisko nie mające precedensu – nowy Wiek Ciemnoty ogarnia całą ludzkość” (S. P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 1997, s. 497).

Recenzowana książka jest zatem znakomitym *vademecum* dla rodziców, nauczycieli oraz wszystkich zatroskanych o przyszłość edukacji i wychowania.

Ks. Edward Walewander
Kierownik Katedry Pedagogiki Porównawczej KUL

Ks. Andrzej Ł u c z y ń s k i, *Dzieci w rodzinach zastępczych i dysfunkcjonalnych*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2008, ss. 246.

Recenzowana publikacja podejmuje problematykę społeczną dotyczącą opieki nad dziećmi żyjącymi w rodzinach zastępczych i dysfunkcjonalnych. Tym samym książka wpisuje się w obszar zagadnień dotyczący dezinstytucjonalizacji opieki na dzieckiem, jak też w debatę na temat kondycji polskiej rodziny w kontekście przemian społeczno-ustrojowych, warunków wspierania rodziny w rozwoju i realizowaniu podstawowych funkcji, szczególnie zaś tej socjalizacyjno-wychowawczej. Głównym problemem badawczym są uwarunkowania przebiegu procesu socjalizacji dzieci, które wychowują się w rodzinach zastępczych i dysfunkcjonalnych, w kontekście rozwoju ich osobowości i korelacji ze środowiskiem socjalnym i materialnym. Podjęta problematyka jest bardzo ważna ze względów społecznych, gdyż pozwala zarówno lepiej poznać i zrozumieć specyfikę uwarunkowań funkcjonowania rodzin o odmiennej strukturze niż rodzina naturalna, jak też projektować bardziej skuteczną pomoc pedagogiczną, psychologiczną i socjalną dla tych rodzin. Walorem publikacji jest pogłębienie wiedzy naukowej o rodzinie zastępczej jako środowisku wychowawczym dzieci, które najczęściej dotknięte są traumą sieroctwa społecznego.

Struktura pracy jest właściwa dla prac empirycznych, tworzy ją VII rozdziałów, w tym rozdziały I-III mają charakter teoretyczny, rozdział IV metodologiczny, a rozdziały V-VII mają charakter empiryczny. Praca dopełniona wstępem, zakończeniem i bibliografią zawiera 246 stron. Na podkreślenie zasługuje konceptualizacja projektu badawczego oraz jego realizacja wymagająca zaangażowania, wytrwałości

i znacznego nakładu pracy, co odzwierciedla proporcjonalność w prowadzonych analizach jakościowych i ilościowych. Ks. dr Andrzej Łuczyński, podejmując analizy poszczególnych obszarów problemowych, w sposób trafny i uzasadniony odwołuje się do klasycznych opracowań z literatury przedmiotu. Pracę charakteryzuje przejrzystość języka i umiejętność wyrażania istoty myśli oraz zasadność formułowania wniosków i postulatów pedagogicznych.

W rozdziale I – *Refleksja nad rodziną jako środowiskiem wychowawczym*, na podstawie syntezy literatury przedmiotu, a nazbyt nikłej analizy uwarunkowań środowiska rodzinnego, Autor analizuje podstawowe terminy dotyczące rodziny – wyjaśnia pojęcie „rodzina” – jej typologie i funkcje, ukazuje rolę rodziny w rozwoju osobowości dziecka, jako środowiska wychowania i socjalizacji. Omówione zostały także kwestie dotyczące dysfunkcji i patologii środowiska rodzinnego oraz współczesne problemy i oczekiwania młodego pokolenia wobec rodziny.

W rozdziale II – *Rozwój emocjonalny dziecka i zaspokajanie jego potrzeb*, zostały przedstawione uwarunkowania rozwoju emocjonalnego dziecka w rodzinie w odniesieniu do więzi uczuciowych i emocjonalnych oraz miłości jako najpełniejszego wyrazu rodzicielskiej troski, ukazując psychologiczne mechanizmy oddziaływań wychowawczych wynikających z miłości rodzicielskiej. Przedstawiona została charakterystyka i klasyfikacja „potrzeb” oraz ukazana rola znaczących potrzeb w życiu i rozwoju dziecka, jak też postawy rodziców wobec dziecka. Wydaje się, że Autor w sposób nazbyt ogólny i opisowy scharakteryzował treści, bez głębszej analizy ukazania wzajemnych powiązań pomiędzy rozwojem emocjonalnym dziecka a środowiskiem jego życia.

Treści rozdziału III – *Zjawisko sieroctwa społecznego*, zostały przedstawione poprzez trafną i interesującą dogłębną syntezę podejmowanych zagadnień na podstawie adekwatnej i interdyscyplinarnej literatury przedmiotu. Autor wychodząc od zdefiniowania sieroctwa społecznego, koncentruje się na charakterystyce przyczyn powstawania sieroctwa społecznego i osamotnienia, dokonuje gruntownego przeglądu różnych stanowisk związanych z rozumieniem tych pojęć, konfrontuje je ze sobą i prezentuje swoje stanowisko.

Rozdział IV – metodologiczny, zawiera niezbędne elementy dla charakterystyki badań własnych. Autora na podstawie przyjętych założeń teoretycznych formułuje trzy główne problemy badawcze i trzy hipotezy natury ogólnej oraz trzynaście problemów bardziej szczegółowych. Określone zostały również zmienne niezależne i zależne oraz odpowiadające im wskaźniki główne i szczegółowe, sformułowane na podstawie teoretycznego modelu zależności między zmiennymi, który został poddany empirycznej weryfikacji. W modelu tym ks. Łuczyński założył istnienie ścisłych powiązań między poziomem zaspokojenia potrzeb fizycznych i psychicznych a poziomem dojrzałości społecznej i moralnej dzieci wychowywanych w rodzinach zastępczych i dysfunkcyjnych. W pracy zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, której przyporządkowano technikę ankiety, techniki projekcyjne i analizy dokumentów. Autor w badaniach zastosował siedem narzędzi, w tym cztery w opracowaniu własnym (kwestionariusze czterech ankiet służące diagnozie środowiska rodzinnego dzieci wychowujących się w rodzinach zastępczych i dysfunkcyjnych) oraz trzy narzędzia dostępne w literaturze, które umożliwiły diagnozę procesu socjalizacji

badanych dzieci (test film Gille'a, test zdań niedokończonych J. Kostrzewskiego, arkusz zachowania się ucznia B. Markowskiej). Badania właściwe poprzez celowy dobór próby były przeprowadzone od października 2002 do maja 2003 w Zabrze, wśród 180 rodzin, w tym 90 rodzin zastępczych i 90 dysfunkcyjnych.

Dwa kolejne rozdziały, V i VII mają charakter empiryczny i zawierają prezentację i analizę statystyczną wyników badań własnych. Autor wykorzystał zarówno podstawową statystykę opisową, jak i bardziej zaawansowane analizy wnioskowania statystycznego (analizę wariancyjną ANOVA, analizę korelacyjną, analizę regresji liniowej w modelu ścieżkowym).

W rozdziale V – *Zaspokojenie podstawowych potrzeb fizycznych i psychicznych dzieci i młodzieży z rodzin zastępczych i dysfunkcyjnych w środowisku rodzinnym, szkolnym i koleżeńskim*, ks. Łuczyński charakteryzuje trzy podstawowe środowiska badanych dzieci (środowiska rodziny, szkoły, grupy rówieśniczej). W opisie środowiska rodzinnego uwzględnione zostały: status materialny i społeczny, klimat emocjonalny, kondycja moralna z perspektywy percepcji dziecka i jego obojga rodziców lub opiekunów (wzajemne kontakty badanych rodziców i dzieci, wzajemną percepcję siebie, oczekiwania, sposoby reagowania w sytuacjach trudnych, zaufanie, otwartość i bliskość uczuciowa). Natomiast w charakterystyce środowiska szkolnego i rówieśniczego skoncentrowano się na takich czynnikach, jak: samopoczucie badanych dzieci w szkole, ich kontakty z nauczycielami oraz zajmowana pozycja i akceptacja dzieci w grupie rówieśniczej. Rozdział zamykają analizy i wskaźniki dotyczące poziomu realizacji potrzeb fizycznych i psychicznych dzieci z uwzględnieniem specyfiki badanych rodzin.

W rozdziale VI – *Wpływ zaspokojenia podstawowych potrzeb fizycznych i psychicznych na proces socjalizacji dzieci z rodzin zastępczych i dysfunkcyjnych*, analizowana jest korelacja poziomu zaspokojenia potrzeb fizycznych i psychicznych z osiąganym przez badane dzieci poziomem dojrzałości moralnej i społecznej (charakter i siła tego związku została określona na podstawie analizy regresji liniowej w modelu ścieżkowym). Z analiz badawczych wynika, że o dojrzałości moralnej badanych decyduje przede wszystkim zaspokojenie ich potrzeb psychicznych w środowisku rodzinnym, jak też pozytywne oddziaływanie szkoły, natomiast na dojrzałość społeczną wpływa realizacja potrzeb fizycznych w najbliższym środowisku życia dziecka, czyli w domu rodzinnym i szkole.

W rozdziale VII – *Wnioski i postulaty optymalizacyjne*, Autor dokonuje weryfikacji hipotez, formułuje ogólne wnioski z badań oraz postulaty dla praktyki i teorii opiekuńczo-wychowawczej. Syntetyczne ujęcie treści dobrze ukazuje pedagogiczną wartość pracy i jej zbieżność z przyjętymi celami publikacji. Autor publikacji dokonał zarówno zewnętrznego oglądu funkcjonowania rodzin zastępczych poprzez opis jego wymiarów, wyjaśnił ich znaczenie w realizacji fizycznych i psychicznych potrzeb dzieci przyjętych do rodzinnej wspólnoty, jak też ukazał przebieg procesu ich uspołecznienia. Bezsporną zaletą recenzowanej książki ks. dr. A. Łuczyńskiego *Dzieci w rodzinach zastępczych i dysfunkcyjnych* jest jej oryginalność i nowatorskość w prowadzonym obszarze badawczym, a tym samym niekwestionowane znaczenie zarówno dla teorii, jak i praktyki pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej,

szczególnie w odniesieniu do dylematów natury etycznej związanych z praktyką przysposobiania dziecka do rodziny zastępczej.

Dorota Bis
Katedra Pedagogiki Chrześcijańskiej KUL

Milan Dariusz Lesiak, *Polska nauka o teatrze w latach 1945-1975*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2008, ss. 534.

Nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Wrocławskiego ukazała się monumentalna *Polska nauka o teatrze w latach 1945-1975* autorstwa Milana Dariusza Lesiaka. Uniwersytet Wrocławski jest ośrodkiem mającym duże zasługi, związane z teatrologią (m.in. pomnikowa edycja materiałowa *Wprowadzenie do nauki o teatrze*, t. I-IV, pod redakcją Janusza Deglera). Książka ta ukazuje się jako 19. w serii *Dramat – Teatr* pod redakcją Janusza Deglera i jako numer 3040 serii wydawniczej „Acta Universitatis Wratislaviensis”.

Monografia stanowi poszerzoną wersję rozprawy doktorskiej, napisanej pod kierunkiem prof. Janusza Deglera. Temat to bardzo ambitny i obszerny. „Książka przedstawia dzieje polskiej nauki o teatrze w latach 1945-1975, a głównym jej zadaniem jest przejrzyste, systematyczne uporządkowanie stanu wiedzy o historii dyscypliny w tym okresie” (s. 5). *Terminus ad quem*, rok 1975, kiedy powstała w Polsce teatrologia jako dyscyplina akademicka, został przeceniony przez Autora. Dyscyplina ta znakomicie się rozwijała, zanim stała się kierunkiem studiów na Uniwersytecie Jagiellońskim i w Państwowej Wyższej Szkole Teatralnej im. Aleksandra Zelwerowicza w Warszawie.

Praca poświęcona jest tylko teatrowi polskiemu; poza obszarem zainteresowań Autora pozostał teatr powszechny oraz krytyka teatralna, aczkolwiek są od tej zasady odstępstwa.

W rozdziale I ukazano dzieje teatrologii polskiej w omawianym okresie, biorąc pod uwagę rozwój świadomości tej dyscypliny, jej zadania i cel. Przedstawiono instytucje, w których była uprawiana, szkolnictwo teatralne, dyskusje o teatrologii.

Rozdziały II-VII zawierają przegląd stanu badań nad kolejnymi okresami dziejów teatru polskiego, utożsamianymi przez Autora z okresami w historii literatury: staropolskim, oświeceniowym, romantycznym, pozytywistycznym, młodopolskim i dwudziestolecia międzywojennego.

W ostatnim, VIII rozdziale, pt. *Teoria dramatu i teatru. Wybrane zagadnienia* Autor przybliżył rozważania teoretyczne nad dramatem i teatrem. Ze względu na